

foto's Hans van den Bos, Bosbeeld

Zijn beheerders goed genoeg voorbereid op natuurbranden?

Een beheerder die een grote natuurbrand in zijn terrein heeft meegemaakt, zal daar niet lichtzinnig over denken: een natuurbrand bestrijden is niet niks. Onbeheersbare natuurbranden kunnen grote economische en maatschappelijke gevolgen hebben. De kosten van bestrijding en herstel lopen al gauw in de miljoenen en ontruiming of bedreiging van belangrijke infrastructuur heeft flinke impact op de maatschappij. Door klimaatverandering en verdroging neemt de kans op deze onbeheersbare branden in Nederland toe. Als beheerder van brandgevoelige bos- en natuurgebieden kun je daar maar beter goed op voorbereid zijn.

tekst Irma Melse (VBNE), Tiemen Brouwer en Ben Vlaskamp (Staatsbosbeheer), Henk Siebel en Wiljan Hekman (Natuurmonumenten)

> Afgelopen zomer werden we weer opgeschrikt door extreme branden in Australië, Canada en Californië. Maar ook dichterbij, in Spanje, Griekenland en Zwitserland, was het raak. Gelukkig is Nederland anders dan die landen. We hebben geen moeilijk bereikbare berglandschappen en geen uitgestrekte gebieden met onbeheerde grond volop brandbare vegetatie in een permanent droog klimaat. Onze bossen zijn veel gevarieerder – vrijwel nergens vind je alleen monotone dennenbossen – en de vele recreanten merken een beginnend brandje al snel op. Ook de dekking

van brandweerkazernes is in Nederland goed geregeld. Toch zijn er per jaar zo'n zeshonderd natuurbranden. Slechts enkele halen het nieuws. Dit neemt niet weg dat ook in Nederland het risico op onbeheersbare natuurbranden toeneemt, zowel door klimaatverandering als door aanpassing van het natuurlijke watersysteem met verdroging tot gevolg.

Niet wachten

Het natuurbrandseizoen begint in Nederland in maart-april en loopt door tot in de zomermaanden. Door klimaatverandering krijgen we vaker en langer te maken met droge periodes in het voorjaar. In deze periode hebben de bomen nog weinig blad en is de sapstroom nog beperkt, en is er dus meer kans op brand. Door oplopende temperaturen en langere periodes van droogte verwachten onderzoekers niet alleen meer bran-

den, maar ook intensere (qua hitte en felheid) en gelijktijdige branden. Dit maakt de bestrijding door de brandweer lastiger en de impact in ons dichtbevolkte land groter. Daar kunnen bos- en natuurbeheerders niet op wachten.

De meeste natuurbranden ontstaan door menselijk handelen, bewust of onbewust. Door een sigarettenpeuk in een wegberm naast een verdroogd natuurgebied bijvoorbeeld of door broei in een houtsnipper- of maaiselhoop. Heel soms ontstaan natuurbranden door blikseminslag. Niet elk bos- of natuurgebied loopt een even groot risico op onbeheersbare natuurbranden. Het risico is het grootste in droge heide, in veengebieden met veel grassen en varens en in dennenbossen. Loofbossen en oudere bossen zijn na het uitlopen van het loof koeler en vochtiger en daardoor minder brandgevoelig.

Het is een fabeltje dat je al het dode hout uit je bossen moet verwijderen om deze brandveilig te houden. Liggende, dikke, dode, verterende bomen houden juist veel vocht vast. Veel staand dood hout en top- en takhout op hoge hopen of rillen

kan wel brandgevoelig zijn in een droge periode. Leg ze verspreid neer en wat dieper je gebied in; niet te dicht bij wegbermen en risico-objecten als campings, horeca, drukbelopen paden en spoorlijnen met bovenleiding.

Preventie is maatwerk

Natuurbrandpreventie begint met het kennen van je gebied en het juist inschatten van de risico's. De provincies en veiligheidsregio's hebben de natuurbrandrisico's in Nederland al in beeld gebracht. Op www.natuurbrandrisico.nl staat de actuele kans op natuurbranden binnen de 25 veiligheidsregio's. Het is verstandig om voor alle terreinen een natuurbrandpreventieplan op te stellen en daarbij collega-beheerders van aangrenzende terreinen te betrekken. De risico-index van de provincie en veiligheidsregio kan helpen bij de prioritering. Het praktijkadvies 'Preventie en bestrijding van natuurbranden' van de Vereniging van Bos- en Natuurterreineigenaren (VBNE) bevat een stappenplan met praktijkvoorbeelden en tips over verschillende natuurbrandpreventiemaat-

regelen en samenwerking met de brandweer, veiligheidsregio, gemeenten en provincie. Maak in het natuurbrandpreventieplan afspraken met de brandweer over preventiemaatregelen en effectieve brandbestrijding. Vaak zijn ecologische doelen heel goed te combineren met natuurbrandpreventie. Zet maatregelen als 'verloving', bosrandbeheer, compartimentering en beheerbranden bijvoorbeeld zo in dat ze het risico op een brand verkleinen én de natuur vooruit helpen. Bespreek met de brandweer de toegang en de bereikbaarheid van de terreinen en maak afspraken over de delen waar ze bij voorkeur niet komen vanwege zeer kwetsbare natuur of bodem. Een brandweervoertuig vol met bluswater weegt al snel evenveel als een vrachtwagen voor houtoogst. Zorg dus dat de berijdbare paden breed en hoog genoeg zijn en dat het onderhoud van die paden altijd op orde is, ook na een storm. Vergeet niet om te kijken naar de beschikbaarheid van bluswatervoorzieningen, want in het natuurbrandseizoen is vaak sprake van lage (grond)waterstanden en dus minder waterbeschikbaarheid.

CASUS: Brand op de Sallandse Heuvelrug

Vergraste heide vergroot het brandgevaar.

Overleg tussen brandweer en terreinbeheerder.

De Sallandse Heuvelrug is een uitgestrekt natuurgebied nabij de gemeenten Hellendoorn-Nijverdal en Rijssen-Holten. Het noorden en zuiden van het gebied bestaan uit uitgestrekte (naald)bossen. Het centrale deel is een groot aaneengesloten droge-heidesysteem. De heide is een Natura 2000-gebied met diersoorten zoals zandhagedis, nachtzwaluw, roodborsttapuit en korhoen. Jaarlijks weten ruim twee miljoen mensen het gebied te vinden. Door het gebied loopt de 'Toeristenweg', opengesteld voor auto's en motoren en met 750.000 rijbewegingen per jaar. Het heidegebied is deels in eigendom en beheer bij Natuurmonumenten en deels bij Staatsbosbeheer.

In het heidegebied hebben de afgelopen jaren meerdere branden gewoed. Eén van de meest in het oog springende is die van 24 april 2022. De eerste melding van de brand werd rond 15:15 uur gedaan door een voorbijganger die de rookwolken boven de heide zag. De heide was op dat moment, vanwege een tekort aan neerslag, erg droog. Ook stond er een harde wind. Door deze factoren kon de brand zich snel verspreiden.

Zeer grote brand

Het gebied waar de brand woedde lag redelijk afgelegen en was slecht bereikbaar als gevolg van het beperkte aantal wegen die het gebied ingaan. Vanwege het broedseizoen was het gebied deels afgesloten voor recreanten. Wel liep er een schaapskudde. Die werd na het arriveren van de boswachter van Natuurmonumenten direct geëvacueerd naar een weiland aan de voet van de heuvel. De recreanten in de omgeving van de brand werden het gebied uitgestuurd.

Al snel schaalde de brandweer de capaciteit op naar 'zeer grote brand' en riep voor de bestrijding van de brand meer korpsen op. In totaal werden er 150 brandweerlieden ingezet. Ook werd er vanwege de slechte bereikbaarheid een zogenoemde *handcrew* ingezet. Dit team is gespecialiseerd in de bestrijding van natuurbranden met middelen die te voet meegenomen kunnen worden. Denk aan waterpistolen, bladblazers en vuurzwepen. Mede dankzij de handcrew is voorkomen dat de brand kon overspringen van de heide naar

het naastgelegen bos. Het andere deel van de brand werd uiteindelijk mede bedwongen door een natuurlijke stoplijn bestaande uit een oud eikenbos met bosbessenstruiken als onderlaag. Het sein brand meester werd gegeven om 21:15 uur.

Lessen

Uiteindelijk is er ongeveer 28,5 hectare natuur verbrand. Ondanks de succesvolle inzet van de brandweer is er ook een aantal lessen te trekken voor de terreinbeheerder. Deze aandachtspunten kunnen worden onderverdeeld in communicatie en terreinbeheer. De communicatie tussen de brandweer en de boswachters verliep stroef. Hierdoor werden bijvoorbeeld niet meteen de juiste paden genomen en werden er gebieden betreden die vanuit natuurspectief zoveel mogelijk vermeden moesten worden. Ook was het voor de brandweer niet altijd duidelijk welke boswachter het juiste aanspreekpunt was. Daarnaast moet vanuit het terreinbeheer worden gekeken naar de toegankelijkheid van het gebied, brandpreventiemaatregelen en de beschikbaarheid van bluswater.

Een aantal van deze aandachtspunten is in de afgelopen periode opgepakt. Zo is er een project opgezet gericht op natuurbrandpreventie. Pilotgebied is het noorden van de Sallandse Heuvelrug waarbij gekeken wordt hoe het terrein kan worden aangepast en kansen in beeld gebracht kunnen worden om verschillende doelen op elkaar af te stemmen. Denk aan het verbreden van bestaande paden om de kans op het overslaan van kroonvuur te verminderen en 'verloven' van bossen rond kritieke infrastructuur en aan de grenzen van bewoonde kernen. De bredere paden zijn tevens geschikt om corridors voor vlinders in te richten en meer loofhout werkt gunstig voor het klimaatrobust maken van bossen. Deelnemers aan dit project zijn brandweer, gemeente, provincie en verschillende terreinbeherende organisaties. Ten slotte is er een aantal oefeningen geweest waarbij een boswachter aanwezig was. Het doel hiervan was het delen van verschillende inzichten in het terrein, het adviseren en het bevorderen van de communicatie in het algemeen.

Cruciale rol beheerders

Met natuurbrandpreventie alleen ben je er als terreinbeheerder nog niet. Het verschil tussen een beheersbare en een onbeheersbare natuurbrand zit hem ook in snelle en effectieve bestrijding door de brandweer. Terreinbeheerders spelen daarbij een belangrijke rol, bijvoorbeeld door de brandweer zo snel mogelijk naar de juiste plekken te gidsen. Tijdens een brand is er geen tijd voor discussie. Als terreinbeheerder moet je dus de taal van de brandweer kunnen spreken en weten wie welke rol heeft. In het praktijkadvies staan de veel gebruikte brandweertermen en de rollen voor, tijdens en na een brand. Nog beter is het om een veldoefening te houden met de lokale brandweer of om hen uit te nodigen voor een terreinbezoek voor de hectiek van een echte brand. Het allerbelangrijkste tijdens een natuurbrand is natuurlijk de veiligheid van jezelf, medewerkers, vrijwilligers en aannemers. De brandweer hanteert drie zones tijdens een natuurbrand: de 'hot zone', 'warm zone' en 'cold zone'. De hot zone is alleen toegankelijk voor de brandweer en nooit voor beheerders. De warm zone is alleen toegankelijk in overleg met de brandweer en met verplichte beschermingsmaatregelen zoals een koolmonoxidemeter en adembescherming. De cold zone is de veilige zone, waarin geen bescher-

mende maatregelen nodig zijn. Bij natuurbranden kan op grote schaal rook en koolmonoxide ontstaan. Als beheerder wil je natuurlijk helpen, maar koolstofmonoxidevergiftiging is niet te onderschatten. Zorg behalve voor veiligheid ook voor een capaciteitsplanning. Bestrijden en nablussen duurt al snel enkele dagen. Houd altijd medewerkers achter de hand die de betrokken beheerder kunnen vervangen. VBNE ontwikkelt op dit moment een e-learning over wat te doen bij natuurbrand. Naar verwachting is deze vanaf eind januari 2024 beschikbaar op het Leer je Groen-platform.

Pak samen verdroging aan

De noodzaak voor preventie en effectieve bestrijding van natuurbranden is voor iedereen duidelijk. En ook dat terreinbeheerders dit niet alleen kunnen. Op landelijk niveau werken de ministeries van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en Justitie & Veiligheid samen met het Nederlands Instituut Publieke Veiligheid (NIPV), kennisinstellingen als Wageningen UR, KNMI en RIVM aan natuurbrandscenario's en natuurbrandbriefings. Ook komt er waarschijnlijk een landelijk natuurbrandexpertisecentrum, waarin terreineigenaren natuurlijk niet mogen ontbreken. Praktijkervaring is er al volop. Op de

Veluwe werken provincie, gemeenten, veiligheidsregio's en brandweer bijvoorbeeld samen aan een gebiedsgerichte aanpak. In Friesland is een convenant natuurbranden ondertekend en in Noord-Brabant zijn er bestuurlijke gesprekstafels. Bij de ontwikkeling van beleid- en regelgeving is het belangrijk om te beseffen dat het anders inrichten van brandgevoelige bos- en natuurgebieden bij lange na niet de enige knop is om aan te draaien. Bereikbaarheid, bluswater en snelle en effectieve bestrijding zijn minstens zo belangrijk. Daarnaast blijven natuurbrandpreventiemaatregelen symptoombestrijding als overheden geen werk maken van het hydrologische herstel van verdroogde bos- en natuurgebieden. Bos- en natuurterreineigenaren weten als geen ander hoe natuurherstel en veiligheid hand in hand kunnen gaan. Daar zetten we ons dagelijks voor in, dat is ons vak en onze passie.<

Meer informatie over natuurbrandpreventie en -bestrijding is te vinden op de website van de Vereniging van Bos- en Natuurterreineigenaren (VBNE) onder het thema calamiteiten. Voor vragen over het praktijkadvies 'Preventie en bestrijding van natuurbranden' kun je terecht bij de VBNE (info@vbne.nl).

